

ESAD KURTOVIĆ

**Iz historije odgoja i obrazovanja
u Dubrovniku i dubrovačkom zaleđu
(Učenje dobrih običaja, manira i pismenosti)**

Apstrakt: Pored vladarskih i vlastelinskih dvorova, samostana franjevac, pravoslavnih manastira, kuća krstjana Crkve bosanske i većih gradskih naselja elementi odgoja i obrazovanja u dubrovačko zaleđe dolazili su i preko mladih ljudi koji su odlazili u Dubrovnik kao posluga ili na izučavanje zanata i koji su se po isteku svojih zaduženja vraćali u svoje krajeve. Ugovorima gospodari garantiraju posluži i šegrtima smještaj, ishranu, obuču i odjeću, brigu o zdravlju, završavanje zanata i novčanu naknadu za rad, a ponekad i specifične odredbe kojima su poslodavci obavezuju da će posluhu i šegrtu podučavati dobrim manirima, lijepom ponašanju, ali i da će ih učiti čitati i pisati iako to nije glavna klauzula ugovora.

Ključne riječi: Odgoj i obrazovanje u srednjem vijeku, Dubrovnik, Bosna

Abstract: Apart from the royal and noble courts, Franciscan or Orthodox monasteries, houses of the members of the Bosnian church and the larger town settlements, the elements of upbringing and education in the hinterland of Dubrovnik also arrived through young people who came to Dubrovnik as servants or apprentices who later returned to their homes after finishing their education. Through contracts the tutors guaranteed the servants and apprentices food and shelter, clothes, health care, craft education and financial compensation for their work, and sometimes even specific conditions by which they obliged to teach their servants and apprentices good manners and behaviour, but also to teach them to read and write even though this was not the main clause of the contract.

Key words: Upbringing and education in the Middle Ages, Dubrovnik, Bosnia

Odgoj i obrazovanje u srednjem vijeku obično povezujemo sa porodicom, vjerskim institucijama i svjetovnim školama. To su najčešći primjeri stjecanja elementarne poduke koja obogaćuje pojedince i čitave sredine te omogućuje progres ljudskog društva. Ta poduka je tada razvijenija u primorskim gradovima na istočnoj jadranskoj obali zahvaljujući neprestanom prosvjećenom mediteranskom utjecaju i danas

je historičarima poznatija zahvaljujući očuvanoj izvornoj građi primorskih arhiva. Nisu rijetki primjeri da su i Slaveni iz zaleđa bili u prilici da budu uključeni u takvom ambijentu u različite vidove poduke, odgoja i obrazovanja. Na ovom mjestu dajemo nekoliko primjera brige o odgoju i obrazovanju kroz ugovore o službi i izučavanje zanata mladeži iz zaleđa u Dubrovniku.

* * *

Žarišta kulturnog života u srednjovjekovnoj Bosni su dvorovi vladara i velmoža, samostani franjevac, pravoslavni manastiri, kuće krstjana Crkve bosanske i veća gradska naselja sa razvijenom privredom i većim prisustvom stranaca (Bobovac, Sutjeska, Jajce, Visoko, Blagaj, Borač, Fojnica, Olovo, Foča, Srebrenica). Kao glavni nosioci pismenosti ističu se profesionalni dijaci, kojima se daje prednost nad crkvenim licima. Oni djeluju u kancelarijama vladara i velmoža, imaju svoje skriptorije i razvijaju svoj dijački podmladak.¹

Značajno mjesto u odgoju i obrazovanju ima i dubrovačko susjedstvo. Upućenost susjeda jednih na druge proizvela je isprepletene svakodnevne veze u kojima su i elementi odgoja i obrazovanja našli svoje mjesto. Pored uobičajene opće pogodnosti i prednosti Dubrovnika u odnosu na zaleđe, kako svojim razvojem kao primjerom produkta progresivnog razvoja tako i svakodnevnim aktivnostima privrednog i kulturnocivilizacijskog prometa uopće, u kojima se demonstriraju rezultati poduke i odgoja, značajno mjesto predstavlja i dolazak mladeži kao radne snage i šegrta iz zaleđa na služenje i izučavanje zanata u Dubrovnik.

Veliki broj ugovora o služenju i izučavanju zanata na području Dubrovnika pripada materijalu koji definira odgoj i obrazovanje. Tu naročito dolaze do izražaja ugovori o izučavanju pojedinih zanata gdje se ono finišira završavanjem zanatskog školovanja, davanjem diplome, opreme, pribora i alata svršenom zanatliji. To su okviri koji zahtijevaju detaljniju analizu i sasvim sigurno mogu dati dobre rezultate na polju izučavanja odgoja i obrazovanja uopće.² Na ovom mjestu pažnju ćemo skrenuti na nekoliko ugovora sa konkretnim informacijama koje govore o brizi za odgoj i obrazovanje a koje nadilaze uobičajene obaveze prema posluži i zanatske odgojne okvire majstora i šegrta.

* * *

¹ Десанка Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Веселин Маслеша, Библиотека Културно наслеђе, Сарајево 1978, 336-337, 339, 349; Pavao Anđelić, *Doba srednjovjekovne bosanske države*, "Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do pada ovih zemalja pod osmansku vlast", Veselin Masleša, Sarajevo 1984, 440-441, 446, 561-562.

² Истрпа полaziшта и, Душанка Динић-Кнежевић, *Миграције становништва из јужнословенских земаља у Дубровник током средњег века*, Српска академија наука и уметности, Огранак у Новом Саду-Одсек за историју Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад 1955.

Nekoliko ugovora o služenju pokazuje da su mladići iz dubrovačkog zaleđa imali priliku da kod svojih gospodara budu učeni dobrim manirima i lijepom ponašanju. Takva obaveza je ona kojom se obavezao Marin Gučetić koji je primio na petogodišnju službu Juraša Radotića iz Trebinja juna 1398. godine. Pored ostalog Marin se obavezao da će Juraša učiti svemu što je dobro (*et ipsum instruere et docere quicquid boni scivero*).³ Ugovorom iz februara 1403. godine Nikola Vilanović iz Konac Polja u Bosni (kod Nevesinja) obavezuje se na četvorogodišnju službu kod Bartolomeja Papaconija iz Venecije (*ser Bartholameo condam ser Jacobelli Papazoni de Veneciis*). Među obavezama koje je preuzeo Bartolomeo je i stavka da će on svoga slugu Nikolu čistom savjesti podučavati vrlinama i plemenitosti (*et eum super eius bona consciencia instruere et docere quicquid virtutis et bonitatis potere et sciuro*).⁴ Aprila 1409. godine Radoje iz Drijeva, od oca Ulješe i majke Velke, obavezao se na šestogodišnju službu kod Pirka Kljunovića. Pirko se obavezao da će Radoja podučavati dobrim običajima kao svoga sina (*et docere eum bonos mores ut esset filius suus*).⁵ Aprila 1441. godine

³ "Ego Juras Radotich de Tribinio confiteor quod loco me et operas meas Marino Martoli de Gociis presenti et conducenti me ad standum cum eo ad ipsi seruiendum usque ad quinque annos proxime futuris, promittens et me obligans eidem fideliter et legaliter seruire et eius mandatis hobedire et facere quecumquam michi possibillia vommiserit facienda et res et eius bona fideliter et legaliter saluare et custodire et de ipsius non facere furtum nec fraudem nec volenti facere consentire et ab eo non aufugere nec recedere absque eius licencia usque dictum terminum. Et si aufugeret etc. Pro quo Juras ego Bogissa Radotich eius frater constituo me plegium et paccatorem dicto Marino pro omni furto et dampno quod faceret dictus Juras de rebus et bonis ipsius marini vel eidem recomissis ad saluandum per eundem. Et ex aduerso ego Marinus predictus promitto et me obligo dictum Juras tenere mecum et eidem facere expensas victus et vestitus condecetes secundum eius condicionem et ipsum instruere et docere quicquid boni sciuro usque ad dictum terminum" (06.06. 1398.g.), Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), Diversa Cancellariae, XXXIII, 114.

⁴ "Ego Nicholaus Villanouich de Chonaç poye partium Bossine confiteor quod ex certa mea sciencia et bona voluntate loco me et opera mea ser Bartholameo condam ser Jacobelli Papazoni de Veneciis presenti et recipienti me ad standum cum eo ad ipse seruiendum et laborandum usque ad quatuor annos proxime futuros, promittens et me obligans dicto ser Bartholameo fideliter et legaliter seruire et eius mandatis hobedire et facere quemcquam michi possibilia commisserit facienda eundo, stando et redeundo et eius res et bona fideliter saluare etc. usque ad dictum terminum et ante dictum terminum non aufugere bec recedere ab eo absque eius licencia. Et si aufugeret etc. Et hoc quia ex altera parte dictus ser Bartholameus promixit et se obligauit dicto Nicolao facere expensas victus et vestitus condecetes tam infirmo existenti quam sano et eum super eius bona consciencia instruere et docere quicquid virtutis et bonitatis potere et sciuro usque ad dictum terminum et in fine termini ei dare pro eius salario et mercede dictorum III^{or} annorum ducatos quatuor. Ser Paulus de Gondulla iudex, Laurencius de Rixa de Ragusio, Jacobellus condam Pasqualis Cayapetra de Veneciis testes" (23.02. 1403.g.), DAD, Diversa Notariae, XI, 38.

⁵ "Radoye filius Vlesse de Narento cum voluntate Velche eius matris presente, voluntate et consentiente locuit se et opperas suas Piricho Clunouich stazonario usque ad sex annos procxime futuros, promictens bene et fideliter seruire sibi et obedire et facere omnia sibi possibillia et furtum non comitere nec volenti comitere consentire et non recedere ab eo durante dicto termino. Et si recederet ante terminum dictorum sex annorum dictus Piricho possit eum conuenire realiter et personaliter Ragusii, Stagni, Narenti et qualibet in omnibus partibus ubi inuenerit eum. Et hoc

Ivan Pripčić iz Drijeva obavezao se na desetogodišnju službu kod Antonija Sasa iz Trana (*ser Anthonio Stephani Sasso de Trano*). Između ostalog Antonio se obavezao da će Ivana upoznati sa dobrim običajima i manirima (*et docere cum bonos mores*).⁶

Na učenje dobrih manira vjerovatno se češće obavezuju gospodari kod kojih je ženska posluga. U ugovorima se ponekad gospodari obavezuju da će se potruditi da po isteku služenja udaju svoju služavku. Takva obaveza, bez obzira na činjenicu da podrazumijeva udaju u istom društvenom sloju, očito da je podrazumijevala i dodatnu brigu u ponašanju posluge. Na takav način na služenje se obavezuju Stanica iz Dabra (1371), Radoslava iz Drine (1375), Ljubna iz Popova (1376), Pribislava iz Dabra (1394), Stojsava iz Bosne (1409), Živka iz Slivna (1430), Vu-kna iz Fatnice (1436), Stana iz Vidovog polja (1443), Stanisava iz Blagaja (1501) i druge služavke.⁷

quia dictus Piricho promixit sibi dare victum et vestimenta condecenter et docere eum bonos mores ut esset filius suus. Ser Paulus de Gondola iudex et Ruschus magistri Christofori testis" (16.04. 1409.g.), DAD, Diversa Cancellariae, XXXVIII, 65.

⁶ "Ego Johannes Pripzich de Narento confiteor quod loco me et operas meas ser Anthonio Stephani Sasso de Trano usque ad decem annos, promictens bene et fideliter seruire sibi et hobedire omnibus suis mandatis circa possibilitatem meam, furtum non comitere nec volenti comitere consentire ymo saluare et custodire res et bona dicti ser Anthonii ac si essent mea propria et non recedere ab eo durante tempore dictorum decem annorum seruitutis mee. Et si recedere possit me detineri facere in cerceribus pro suo libito voluntatem. Et hoc quia dictus ser Antbuis promixit et se obligauit solempniter dare dicto Johanni victum et vestimenta condecenter et docere eum bonos mores. Que omnia predicta promixit una pars alteri et altera alteri attendere et obsseruare et non contrafacere vel venire aliquo modo, racione vel causa sub pena. Hec autem etc. Ser Blasius de Sorgo iudex et Ruschus magistri Christofori testis" (20.04. 1441.g.), DAD, Diversa Cancellariae, XXXVIII, 242.

⁷ "Ego quidem Stoyçinus Cranislauch de Deber confiteor quod Staniçam sororem meam ibidem presentem et volentem possuit et locauit Millossi Sasaii usque ad annos decem, ... et ipsam in fine termini maritare secundum conditione ipsius Staniçe etc." (24.02. 1371.g.), DAD, Diversa Notariae, IX, 29; "Radoslawa filia condam Ratchi de Drina facit manifestum quod ipsa locat se et opera sua donec ipsa viuet Lillo magistri Andree de Barulo, ... et maritare ipsam conueniente quoniam dicto Lillo videbitur" (01.04. 1375.g.), Diversa Cancellariae, XXIV, 24; "Ego quidem Pribil Bochienouich de Papoa confiteor quod Liupnam filiam meam presentem et volentem et opera sua dedi et concessi seu locauit ad standum cum Milaua reclausa ecclesie Omnium sanctorum ex ciuitate usque ad annos octo proxime futuros, ... et in fine termini facere ipsam maritari" (28.09. 1376.g.), Diversa Notariae, IX, 162v; "Ego Pribislaua filia condam Radecii de Hisdabra Bossine confiteor quod loco me et operas meas Chatusse sorori Blaxi de Radouanno et uxori Petri Nichulich, ... et ipsam bene tractare et corrigere et si bene portabit ipsam maritare et ei in auxilium maritacionis" (25.10. 1394.g.), Diversa Cancellariae, XXXI, 125; "Radin Stoysich dat et concedit Osrien Ratchouich pilipario unam puellam etatis annorum sex vocatam Stoysauam, quam dictus Radin dixit emisse a Teucris in partibus Bossine. Et dictus Osrien debeat eam gubernare et adueniente tempore etatis nubilis dictus Osrien debeat eam viro collocare et docere, prebere prout videbitur dicto Osrien et ex tunc ea maritata dicta Stoysaua sit libera et francha a dicto Osrien verum interim dictus Osrien possit eam compellere ad standum secum et eam reuendicare ubi esse. Et dictus Radin ex nunc liberat et francat ipsam quantum pro se. Et hoc ideo quia dictus Radin confessus est habuisse a dicto Osrien yperperos decem septem pro dicta puella. Quibus dictus

Kada su žene u pitanju konkretnije informacije pratimo u drugim ugovorima. Januara 1402. godine Tvrdislava, kćerka Ljuboja Stanjevića iz Luke, postala je služavka čuvenog slavenkog kancelara u Dubrovniku Ruska Kristoforovića na rok od deset godina. Pored ostalog Rusko se obavezao da će Tvrdislavu čiste savjesti podučavati dobrim običajima (*et ipsam docere et instruere bonos mores*).⁸ Februara

Radin eam emerat ut dixit verum si asserit aliquo qui vendicaret dictam puellam a dicto Osrien aliquo modo quod dictus Radin teneatur et debeat soluere dictos yperperos decem septem dicto Osrien ad omnem voluntatem dicti Osrien. Hec carta etc. iudex et testis ut supra" (02.11. 1409.g.), Isto, XXXVIII, 99v; "Giucha filia condam Radoslavi Bogdanich de Sliuno etatis legiptime locauit se ad standum et famulandum pro annis sex proxime futuris cum Marino de Lago de Trano, ... et eam finito dicto tempore sex annorum suis propriis denarios maritare iuxta eius condicione" (21.06. 1430.g.), Isto, XLVI, 188v; "Vochna filia condam Radoman de Vatniza voioude Radossau Paulouich annorum quatuordecim prout dixit Ana sua Radossaua aua spontanea voluntate ac de voluntate et consensu predictae Radossae aue sue, locauit se et opera sua egregio artium phisice et chirurgie doctori domino magistro Jacobo de Prothonotario de Messana ... et ipsam maritare dum sibi magistro Jacobo videbitur tempus habile et debitum ac sibi dare pro dote et vestibus quantum hobestum et condecens est similibus seruicialibus dari" (30.10. 1436.g.), Diversa Notariae, XXI, 43v; "Radiuoi Boliesaligh de Vidoapoglia et Staniça eius uxor acordauit et locauerunt eorum filiam Stanam cum Henrico Filippi de Arigucio de Florentia cum hic pactis et condicionibus, videlicet, quod ipsa Stana debet stare cum ipso Henrico et non cum aliquo usque ad congruum tempus maritationis ipsius Stane secundum discretionem ipsius Henrici et secundum quod erit conueniens et debet sibi bene seruire in omnibus rebus lictis et honestis. Et ipse Henricus debet tenere ipsam Stanam in domo sua durante dicto tempore tam infirmam quam sanam et sibi facere expensas et eam vestire et calciare secundum statum ipsius Stane et bene atque humaniter tractare et quando erit tempus maritandi ipsam Stanam quod ipse Henricus debeat maritare ipsam secundum discretionem suam et secundum quod erit conueniens et honorale. Que omnia suprascripta dicte partes promiserunt inter se firmiter obseruare renunciantes" (27.12. 1443.g.), Diversa Cancellariae, LVIII, 142; "Bernardinus de Verona habitator Ragusii conduxit et achordauit pro ancilla Stanissauam filiam Radogne Vuchichieuich de Blagai partium Bosne presentem et cum presentia et voluntate Ifchi et Giuragh Braichouichi auunculorum dicte Stanissae ibi presentium et dictam Stanissauam achordantium dicto Bernardino pro annis quinque continuis proxime futuros, ... Et si erit bona et honesta dictus Bernardinus promisit eam maritare cum peruenerit ad etatem nubilem iuxta suam conditionem et cum dote sicut solent maritari ancille" (21.01. 1501.g.), Diversa Notariae, LXXX, 59.

⁸ "Gluboye Stagneuich de Luca facit manifestum quod ipsi dat et locat unam suam filiam nomine Tuerdislaue et oppera sua Ruscho magistri Christofori presenti et conducenti ipsam puellam ad standum sechum usque ad decem annos proxime futuros, promictens et se obligans pro dicta sua filia quod ipsa per complebit tempus predictum decem annorum et fideliter seruiet et hobediet mandatis dicti Ruschi et eius familie et faciet omnia seruicia eidem possibilia que comiserit sibi idem Ruschus et eius familia et quod ipsa non aufugeret nec furtum comitet. Et hoc quia ipse Ruschus promittit dictam puellam tenere, passere et induhere condecener prout sue bone consciencie paruerit et ipsam docere et instruere bonos mores. Renuntiando. Quibus omnibus supradictis Hielias de Poza custos carceribus comunis Ragusii tutor et tutorio nomine predictae Tuerdislaue una cum predicti Ruscho tutore et conditore considerans quod ipsa puella stabit famillichia cum patre suo consensit ut supra una cum Gluboye patre dicte puelle" (04.01. 1402.g.), DAD, Diversa Cancellariae, XXXIV, 58v; Д. Динић-Кнежевић, *Миграције становништва из јужнословенских земаља у Дубровник током средњег века*, 46.

1404. godine Ruža, kćerka Dapa Desinića iz Drijeva obavezala se na petogodišnju službu kod Tripe Đorđića iz Kotora (*Tripe Georgii de Catharo*). Između ostalog Tripe se obavezao da će Ružu dobro podučavati (*et bene docere eam*).⁹

Najinteresantniju grupu ugovora predstavljaju oni u kojima je data i poneka informacija o obrazovanju koje prevazilazi uobičajene domete i norme porodičnih krugova, zanatskih radionica i odgoja putem učenja dobrih manira u ponašanju. To su ugovori u kojima se gospodari slugama i šegrtima obavezuju da će ih učiti čitati i pisati. Augusta 1404. godine Bolja, supruga izvjesnog Obrada iz Konavala, dala je sina Boljeslava na šestogodišnju službu kod ljekara Ivana iz Ankone (*magistro Johanni magistri Antonii cirosocho de Anchona*) koji je bio na dužnosti dubrovačkog državnog ljekara. Ljekar Ivan se obavezao da će dječaka učiti čitati i pisati i podučavati dobrim običajima (*et docere eum legere et scribere ac bonos mores*).¹⁰ S obzirom da se radi o Italijanu prije bi se radilo o učenju čitanja i pisanja talijanskog i latinskog nego slavenškog jezika, odnosno domaćeg jezika sredine iz koje je dolazio.

Slične primjere nalazimo i kasnije. Marta 1488. godine Radosav Milković iz Vrsinja uz jemstvo braće Rajana i Vukašina Milkovića, stupio je u petogodišnju službu kod lanara Benka Vladojevića. Benko se obavezao da će se brinuti o Radosavljevom zdravlju, smještaju, ishrani, obući i odjeći, izučavanju lanarskog zanata, da ga neće tjerati nego da će se o njemu dobro brinuti, isplatiti mu na kraju ukupnu plaću u iznosu od 30 perpera dubrovačkih dinara, po završetku službe dati mu novu obuću i odijelo od dubrovačkog platna te učiti ga čitati i pisati (*et legere et scribere docere*).¹¹

⁹ "Rusa filia Dapi Dessinich de Narento facit manifestum quod ipsa locat se et oppera sua Tripe Georgii de Catharo usque ad quinque annos proxime futuros, promictens bene et fideliter seruire dicto Tripe et omnia facere que michi comiserit et furtum non comitere nec volenti comitere consentire. Et hoc quia idem Tripe promixit dictam Ruxam tenere et bene docere eam et dare sibi victum corporis et singulo anno unam modrinam, perperum unum, unum caputergium et unam camisiam. Renuntiantes" (13.02. 1404.g.), DAD, Diversa Cancellariae, XXXV, 49v.

¹⁰ "Bogla uxor Obradi facit manifestum quod sponte dat et locat magistro Johanni magistri Antonii cirosocho de Anchona ad presens salariato comunis Ragusii eius filium Bogleslauum de Canal partium Bosne etatem legiptimum non habentis ad standum cum dicto magistro Johanne usque ad sex annos proxime futuros, promictens quod dictus Bogleslauus fideliter et legaliter seruiet sibi et faciet omnia que ipse magister Johannes comitet tamen ei posibilia, furtum non chomitet nec volenti comitere consentiet et ex pacto si dictus magister Johannes recederet de Ragusio quod dictus Bogleslauum teneatur ire sechum ad illas partes ad quas ire volluerit. Et hoc quia dictus magister Johannes promixit et se obligauit bene tractare dictum puerum et docere eum legere et scribere ac bonos mores, dare ei victum et vestimenta condecenter secundum aliorum famulorum in simili gradu permanenci. Renuntiantes" (09.08. 1404.g.), DAD, Diversa Cancellariae, XXXV, 96.

¹¹ "Benchus Vlodoeuich lanarius conduxit et accordauit in famulum suum pro annis quinque proxime futuris Radossauum Milchouich de Versigne presentem et acceptantem et se et operas suas locantem. Qui Radossauus promisit stare toto dicto tempore cum dicto Bencho, non discedere non furari nec furari volentibus consentire, famulari, obedire et seruire in omnibus licitis et honestis more boni et fidelis famuli. Pro quo quidem Radossauo predicto Rayanus et Vuchassinus Milchouichi fratres super se et sua bona omnia constituerunt se plegios et principales solutores

Januara 1490. godine Radivoj Ratković i Nikola Heraković (preko Marina Herakovića i Blaža Radosalića) primili su na sedmogodišnju službu i izučavanje zanata podstrigača sukna Radivoja Radosalića iz Bobana uz saglasnost njegove majke Radosave. Od svojih poslodavaca Radivoj Radosalić iz Bobana trebao je dobiti sve uobičajeno što je dobijala i druga posluga i šegrti, ali dodatno i poučavanje čitanja i pisanja (*et literas legere et scribere et docere eum*).¹²

Najvrjedniji primjerak ostavljamo za kraj. Marta 1491. godine Dragoje Vladisalić iz Slivnice obavezao se na četvorogodišnju službu kod Vukca Vukotića. Vukac se obavezao da će se brinuti o Dragojevom zdravlju, smještaju, ishrani, obući i odijeći, da će mu po isteku ugovora isplatiti 15 perpera, te da će ga učiti pisati slavenski (*eum docere scribere in sclauo*).¹³

* * *

Za razliku od navedenih situacija u ugovorima o služenju i izučavanju zanata, koji imaju odgojnu funkciju ali u kojima odgoj i obrazovanje nisu u središtu ugovorenog "službovanja" pronađen je jedan ugovor koji govori o učenju pisanja kao osnovnom elementu naukovanja. Februara 1427. godine dubrovački vlastelin Teodor Prodane-

pro omni manchamento seu damno quod dictus Radossauus facerit dicto Bencho. Contra vero dictus Benchus super se et sua bona promisit dictum Radossauum tam egrum quam sanum domi sua tenere, nutrire, cybare, calceare et vestire, artem lanaram docere et legere et scribere docere non expellere, beneque tractare in omnibus et in fine dictorum annorum quinque illi dare et soluere iperperos triginta et ipsum de nouo vestire et calceare de panno Raguseo totum. Renuntiando" (10.03. 1488.g.), DAD, Diversa Cancellariae, LXXXVI, 42.

¹² "Radiuoi Ratcouich in suo nomine Marinus Cheracouich et Blasius Radossalich cimator tanquam procuratores Nichole Cheracouich cimatoris et mercatoris dictis nominibus conduxerunt et accordauerunt in famulum suum ad artem cimarie et ad omnia alia ipsi necessaria hic Ragusii et extra Ragusium pro annis septem proxime futuros Radiuoi Radossalich de Bobanis presentem et acceptantem et se et operas suas locantem, cum consensu etiam matris sue Radossae presentis et contentatis pro dicto tempore. Qui Radiuoi promisit toto dicto tempore stare cum dictis conductoribus, non discedere non furari nec furari volentibus consentire sed laborare, obedire et seruire in omnibus licitis et honestis more boni et fidelis famuli. Contra vero dicti conductores dictis nominibus promiserunt et obligauerunt se et sua bona omnia dictum Radiuoi tam egrum quam sanum domi sue Ragusii et extra Ragusium nutrire eum, vestire et calciare, cybare et artem cimarie bene et diligenter docere et literas legere et scribere et docere eum et non expellere eum toto dicto tempore sed in omnibus eum bene tractare et in fine dicti temporis illum totum de nouo de panno Raguseo vestire et illi dare et soluere in pecunia numerata ducatos auri septem. Renuntiando" (21.01. 1490.g.), DAD, Diversa Cancellariae, LXXXVII, 63v.

¹³ "Vuchaz Vuchotich conduxit et achordauit Dragoe Vladissalich de Sliunize presentem et acceptantem pro annis quattuor proxime futuros, promittens dictus Dragoe toto dicto tempore stare et habitare cum dicto Vuchaz et ab ipse non discedere non furari nec furari volentibus consentire, sed esse fidelis, sollicitus et obediens more boni et fidelis famuli. Et versa vice dictus Vuchaz promisit dictum Dragoe toto dicto tempore annorum quattuor tenere in domo sua tam egrotum quam sanum et eum cibare, nutrire, calceare et vestire et eum docere scribere in sclauo et in fine tempus sibi dare et soluere pro eius mercede yperperos quindecim" (26.03. 1491.g.), DAD, Diversa Notariae, LXX, 149v.

lić (*ser Theodoro de Prodanello*) dao je Pavla, jednog slugu vojvode Sandalja Hranića Kosače na jednogodišnju službu kod dubrovačkog svećenika Andrije Drinkaševića (*domino Andrea Drinchaseuich*). Pored uobičajene brige za smještaj, zdravlje i ishranu don Andrija se obavezao da će Pavla učiti pisanju kao dobar učitelj (*doceris litteras iuxta suum posse et vacari circha instructionem ipsius tamquam bonus homo et bonus magister*). Teodor se obavezao da će za ovu Pavlovu poduku i sve navedene troškove (*pro retentione instructione et magisterio et expansis predictis, ut supra dandis per ipsum ipsi Paua*) platiti 50 perpera, a zašto je unaprijed don Andrija primio 20 perpera, a na ostatak je mogao računati po završetku predviđenog roka ugovora.¹⁴ Dubrovački vlastelin Teodor Prodanelić je od ranije poznat kao zastupnik vojvode Sandalja Hranića¹⁵ i očito je da je ovo angažman koji je tražio moćni vojvoda a za svoje potrebe. Očito je i da se radilo o potrebi učenja latinskog ili talijanskog jezika s obzirom da je vojvoda imao izuzetno razvijenu kancelariju za obrazovanje domaće pismenosti i da je za učitelja izabran ugledni dubrovački svećenik.¹⁶

¹⁴ “Ser Theodoro de Prodanello dedit et locauit Paua seruitorem voiuode Sandalii pro uno anno proxime futuris, incepto die primo mense februaryi presentis et ut sequitur finitur, ad standum cum domino Andrea Drinchaseuich presente et ipsum conducente, his pactis, modis et condicionibus, videlicet, quia dictus dompnus Andreas teneatur ipsum Paua teneri secum in domo sua per dictum annum et ipsum Paua bene et mansuete tractari et ipsum ad mensam ipsius domini Andree teneri et sibi Paua dare expensas oris pro dicto anno et eundem, ut supra, bene tractari et mansuete et ipsum etiam Paua doceris litteras iuxta suum posse et vacari circha instructionem ipsius tamquam bonus homo et bonus magister. Et versa vice idem ser Theodorus dare promisit eidem domino Andree pro retentione instructione et magisterio et expansis predictis, ut supra dandis per ipsum ipsi Paua, yperperos quinquaginta grossos de Ragusio. Ita tanquam, si infra dictum annum decederet id Paua quod pro rata habeat solutionem id dominus Andreas. Et confessus fuit id dominus Andreas habuisse a dicto ser Thodoro pro parte dicti precii yperperos viginti et residium habeat in fine dicti anni, promittentes partes predictae omnia predicta attenderis et obseruaris. Renuntiando omnes.” (07.02. 1427.g.), DAD, Diversa Cancellariae, XLIV, 106v.

¹⁵ Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Institut za istoriju, Studije i monografije 4, Sarajevo 2009, po registru pod Prodanelić.

¹⁶ O don Andriji Drinkaševiću: “Andrea Drinchaseuich cappelano” (28.07. 1423.g.), DAD, Diversa Notariae, XIV, 19v; “don Andree de Drinchas” (08.11. 1424.g.), Isto, 147v; “Dominus Andreas de Drinchasio presbiter Ragusiensis” (12.09. 1445.g.), Isto, XXIX, 140v; “Dom Andreas de Drinchas” (03.03. 1460.g.), Isto, XLIII, 98.

Esad Kurtović

**From the history of upbringing and education in
Dubrovnik and its hinterland
(The acquiring of good customs, manners and literacy)**

Summary

The paper is a contribution to the history of upbringing and education in Dubrovnik and its hinterland during the Middle Ages. Elements of upbringing and education in the hinterland of Dubrovnik also arrived through young people who came to Dubrovnik as servants or apprentices who later returned to their homes after finishing their education. Apart from the usual terms in contracts, the tutors guaranteed to supply the servants and apprentices with food and shelter, clothes, health care, craft education and financial compensation for their work. Sometimes they would even insert specific conditions by which they obliged to teach their servants and apprentices good manners and behaviour, but also to teach them to read and write even though this was not the main clause of the contract. Contracts about trades in which language is to be taught were very rare.